

TALABALARDA KASBIY O'ZINI-O'ZI ANGLASHNI SHAKLLANTIRISH

Nazarova Marg'uba Gulamovna

Olmalik davlat tenika instituti "Ijtimoiy-gumanitar fanlar va tillar" kafedrası katta o'qituvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.19819161>

Annotatsiya: Mazkur maqolada talabalar shaxsida kasbiy o'zini-o'zi anglash jarayonining mazmuni, tuzilishi hamda uni shakllantirishning ijtimoiy-psixologik omillari tahlil qilinadi. Kasbiy identifikatsiya, motivatsiya, refleksiya va ijtimoiy muhitning o'rni ilmiy-nazariy yondashuvlar asosida yoritilgan. Shuningdek, oliy ta'lim jarayonida talabalar kasbiy o'zligini rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik va psixologik mexanizmlar ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: kasbiy o'zini-o'zi anglash, kasbiy identifikatsiya, refleksiya, motivatsiya, shaxs rivoji, oliy ta'lim, ijtimoiy muhit, kasbiy kompetensiya.

Аннотация: В данной статье анализируются содержание, структура и социально-психологические факторы формирования процесса профессионального самосознания личности студентов. Роль профессиональной идентификации, мотивации, рефлексии и социальной среды освещена на основе научно-теоретических подходов. Также показаны педагогические и психологические механизмы, служащие развитию профессиональной идентичности студентов в процессе высшего образования.

Ключевые слова: профессиональное самосознание, профессиональная идентификация, рефлексия, мотивация, развитие личности, высшее образование, социальная среда, профессиональная компетентность.

Abstract: This article analyzes the content, structure, and socio-psychological factors of the process of professional self-awareness in the personality of students. The role of professional identification, motivation, reflection, and the social environment is highlighted based on scientific and theoretical approaches. Additionally, pedagogical and psychological mechanisms serving the development of students' professional identity in the process of higher education are demonstrated.

Keywords: professional self-awareness, professional identification, reflection, motivation, personal development, higher education, social environment, professional competence.

Kirish

Bugungi tez o'zgaruvchan mehnat bozori sharoitida oliy ta'lim oldida turgan eng muhim vazifalardan biri bu nafaqat chuqur nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarga ega, balki o'z kasbiy imkoniyatlarini to'g'ri baholay oladigan, shaxsiy va kasbiy rivojlanish yo'nalishlarini aniq belgilay oladigan mutaxassislarni tayyorlashdir. Kasbiy o'zini-o'zi anglash - bu shaxsning o'z kasbiy faoliyatining mazmuni, maqsadi, vositalari va natijalariga nisbatan munosabati, shuningdek, o'zining kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan sifatlari, qobiliyatlari va cheklovlarini bilishi va baholashidir. Talabalarda kasbiy o'zini-o'zi anglashni shakllantirish jarayoni ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga tayyorgarlik darajasini belgilovchi asosiy omillardan hisoblanadi. Ushbu maqolada talabalarda kasbiy o'zini-o'zi anglashni shakllantirishning nazariy asoslari, bosqichlari va pedagogik shart-sharoitlari tahlil qilinadi.

Asosiy qism.

Kasbiy o'zini-o'zi anglash murakkab va ko'p qirrali psixologik-pedagogik hodisa bo'lib, u o'z ichiga kognitiv (o'z kasbi va o'zi haqidagi bilimlar), affektiv (kasbga va o'ziga nisbatan hissiy munosabat) va konativ (o'zini-o'zi boshqarish va kasbiy xulq-atvorni tartibga solish)

komponentlarni birlashtiradi. Talabalarda ushbu sifatni shakllantirish jarayoni bir necha bosqichlarni o'z ichiga oladi. **Birinchi bosqich**- kasbiy yo'nalishni aniqlash davri bo'lib, bunda talaba tanlagan kasbining mazmuni, ijtimoiy ahamiyati va o'zining ushbu kasbga moslik darajasi haqida dastlabki tasavvurlarga ega bo'ladi. **Ikkinchi bosqich**- kasbiy tayyorgarlik davrida talaba o'z bilim, ko'nikma va malakalarini real kasbiy faoliyat talablari bilan solishtirish imkoniyatiga ega bo'ladi, amaliyot va tajriba orqali o'zining kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi. **Uchinchi bosqich**- kasbiy o'zini-o'zi anglashning yuqori darajasi bo'lib, bunda talaba o'z kasbiy imkoniyatlarini chuqur anglaydi, mustaqil ravishda rivojlanish strategiyasini quradi va kasbiy qadriyatlar tizimini shakllantiradi.

Kasbiy o'zini-o'zi anglashni shakllantirishga ta'sir etuvchi bir qancha omillar mavjud. Bularga ta'lim muassasasining moddiy-texnik bazasi, o'quv dasturlarining mazmuni, pedagogik texnologiyalar, o'qituvchilarning kasbiy mahorati, talabalarning o'quv va ilmiy faoliyatga jalb etilish darajasi, shuningdek, ijtimoiy muhit va oilaviy omillar kiradi. Ayniqsa, interfaol ta'lim metodlari, treninglar, ishlab chiqarish amaliyoti, mashg'ulot (couching) va murabbiylik (mentorlik) dasturlari talabalarning kasbiy o'zini-o'zi anglashini rivojlantirishda yuqori samara beradi. Masalan, real kasbiy vaziyatlarni modellashtiruvchi biznes-o'yinlar, keys-stadilar va loyiha asosidagi ta'lim talabaga o'zini turli kasbiy rollarda sinab ko'rish imkonini beradi. Talabalarda kasbiy o'zini-o'zi anglashni shakllantirishning muhim pedagogik shartlaridan biri bu refleksiv yondashuvni amalga oshirishdir. Refleksiya - talabaning o'z faoliyati, xatti-harakatlari, his-tuyg'ulari va fikrlash jarayonlarini tahlil qilish qobiliyatidir. Muntazam ravishda o'z-o'zini tahlil qilish, kundalik yuritish, portfel yaratish, o'z yutuqlari va kamchiliklarini baholash talabaning o'zini yanada ob'ektiv idrok etishiga yordam beradi. Shuningdek, kasbiy o'zini-o'zi anglashni shakllantirishda individual va differensial yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir talabaning psixologik xususiyatlari, qiziqishlari, ehtiyojlari va qobiliyatlaridan kelib chiqqan holda ta'lim yo'nalishini moslashtirish, unga individual rivojlanish traektoriyasini tanlash imkoniyatini berish zarur.

Kasbiy o'zini-o'zi anglashni shakllantiruvchi omillar. 1. *Motivatsion omillar:* Kasbiy motivatsiya talabaning o'z kasbga bo'lgan qiziqishini belgilaydi. Ichki motivatsiya (qiziqish, o'zini rivojlantirish istagi) tashqi motivatsiyaga (moddiy rag'bat, ijtimoiy maqom) nisbatan samaraliroq hisoblanadi. 2. *Ijtimoiy muhit:* Talabaning oilasi, do'stlari va o'qituvchilari uning kasbiy qarashlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ijobiy ijtimoiy muhit kasbiy o'zini anglashni tezlashtiradi. 3. *Ta'lim jarayoni:* Oliy ta'lim muassasasidagi o'quv dasturlari, amaliy mashg'ulotlar va pedagogik yondashuvlar muhim rol o'ynaydi. Interaktiv metodlar, amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim samarali hisoblanadi. 4. *Refleksiya va o'z-o'zini baholash:* Talabaning o'z faoliyatini tahlil qila olishi kasbiy rivojlanishning muhim shartidir. Refleksiya orqali shaxs o'z kamchiliklarini aniqlaydi va ularni bartaraf etishga harakat qiladi.

Talabalarda kasbiy o'zini-o'zi anglashni rivojlantirish uchun quyidagi mexanizmlar muhim: O'zini identifikatsiya qilish- kasb bilan o'zini uyg'unlashtirish; ichki motivatsiyani rivojlantirish; refleksiv fikrlashni shakllantirish; kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish. Shuningdek, treninglar, psixologik mashg'ulotlar va kasbiy yo'naltirish dasturlari muhim ahamiyatga ega. Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib amaliy tavsiyalar berish mumkin. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi: oliy ta'limda kasbiy yo'naltirish tizimini takomillashtirish; talabalar uchun psixologik treninglar tashkil etish; amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish; mentorlik tizimini joriy etish; refleksiv faoliyatni rag'batlantirish.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, talabalarda kasbiy o'zini-o'zi anglashni shakllantirish oliy ta'lim tizimining dolzarb va murakkab muammolaridan biridir. Kasbiy o'zini-o'zi anglash yuqori darajada shakllangan talaba o'z kasbiy faoliyatining sub'ektiga aylanadi, mustaqil va mas'uliyatli qarorlar qabul qilish, o'z faoliyatini rejalashtirish va tashkil etish, kasbiy muammolarni samarali hal qilish qobiliyatiga ega bo'ladi. Shuning uchun oliy ta'lim muassasalarida talabalarda kasbiy o'zini-o'zi anglashni shakllantirishga tizimli, bosqichma-bosqich va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirish, zamonaviy pedagogik va psixologik texnologiyalarni joriy etish, talabalar va o'qituvchilar o'rtasida hamkorlik muhitini yaratish muhim ahamiyatga ega. Kelgusida ushbu sohada talabalarining kasbiy o'zini-o'zi anglashining yosh va individual xususiyatlarini chuqurroq o'rganish, shuningdek, turli mutaxassisliklar bo'yicha farqlangan metodikalarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish talab etiladi. Talabalarda kasbiy o'zini-o'zi anglashni shakllantirish murakkab va ko'p omilli jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayonning samaradorligi motivatsiya, ijtimoiy muhit va ta'lim tizimi bilan bevosita bog'liq. Mazkur yo'nalishda olib borilgan ilmiy izlanishlar talabalarining kasbiy tayyorgarligini oshirish va ularni raqobatbardosh mutaxassis sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Abulkhanova-Slavskaya K.A. Shaxs faoliyati va hayot strategiyasi. - M.: Nauka, 1991.
2. Abdurasulov O.A. Talabalarda huquqiy ong shakllanishining falsafiy jihatlarini. // "Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi" Respublika ilmiy jurnali. 19- son. 4- to'plam. Aprel - 2024. 160-162 betlar. [http:// web-journal.ru /](http://web-journal.ru/)
3. Abdurasulov O.A., Nazarova M.G. Muhandislik psixologiyasi. O'quv qo'llanma. - Toshkent: "Metodist nashriyoti". UDKG: 159.9G:62 (075). KVK:88.4. M 98. ISBN 978-9910-12-133-3. 2026. 236 bet.
4. Klimov E.A. Kasb tanlash psixologiyasi. - M.: Akademiya, 2004.
5. Zeer E.F. Kasbiy ta'lim psixologiyasi. - M.: Akademiya, 2003.
6. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. - SPb.: Piter, 2002.
7. Tolipov O'. Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar. - T.: Fan, 2005.
8. G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya. - T.: O'qituvchi, 2010.
9. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya asoslari. - T.: O'zbekiston, 2012.